

■ УДК 793.3

Л. Ф. Хоцяновська, Заслужена артистка України, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

khotsya@ukr.net

0000-0001-8451-3185

ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА БАЛЕТМЕЙСТЕРА»

Розкрито особливості використання імпровізації на уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» на кафедрі класичної хореографії, обґрунтовано методику розвитку творчих здібностей студентів засобами імпровізації. Запропоновано методичні рекомендації щодо змісту й побудови вступної частини уроку з дисципліни «Мистецтво балетмейстера». Окреслено перспективи використання імпровізаційних вправ як засобу розвитку балетмейстерських здібностей. Здійснено спробу обґрунтувати доцільність запровадження використання імпровізації на уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» як засобу розвитку творчих здібностей майбутніх балетмейстерів. Відзначено, що імпровізація є дієвим засобом виявлення та розвитку творчих здібностей студентів і надає широкі можливості для вдосконалення методики професійної підготовки фахівця сучасної класичної хореографії.

Ключові слова: *імпровізація, класична хореографія, мистецтво балетмейстера, творчі здібності, навики, урок.*

Л. Ф. Хоцяновская, Заслуженная артистка Украины, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

ИМПРОВИЗАЦИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ «ИСКУССТВА БАЛЕТМЕЙСТЕРА»

Раскрыто особенности использования импровизации на уроках дисциплины «Искусство балетмейстера» на кафедре классической хореографии, обосновано методику развития творческих способностей студентов посредством импровизации. Предложены методические рекомендации по содержанию и построению вступительной части урока дисциплины «Искусство балетмейстера». Очерчены перспективы применения импровизационных упражнений как средства развития балетмейстерских способностей. Предпринята попытка обосновать целесообразность введения использования импровизации на уроках дисциплины «Искусство балетмейстера» как средства развития творческих способностей будущих балетмейстеров. Отмечено, что импровизация является действенным средством выявления и развития творческих способностей студентов и предоставляет широкие возможности для совершенствования методики профессиональной подготовки специалиста современной классической хореографии.

Ключевые слова: *импровизация, классическая хореография, искусство балетмейстера, творческие способности, навики, урок.*

L. F. Khotsyanovska, Associate Professor at the Department of the National and Classical Choreography Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

IMPROVISATION AS A MEANS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS AT THE LESSONS OF CHOREOGRAPHER'S ART

The research paper aims at studying methods of improving training of a classical dance professional within the subject Choreographer's Art by means of dance improvisation.

Research methodology consists in applying analytical, functional, comparative, art criticism, systemic methods of improvisation as a creative method for improving the abilities and skills of students.

Results. It has been established that improvisation is a means of improving creative abilities and skills of students — future choreographers. Improvisation acts as an effective means of identifying and developing creative abilities of students and provides broad opportunities of improving training techniques of a classical choreography professional. Thanks to improvisation, the ability to perceive and reproduce the movement through precise imitation, immediate response, moving in synchrony with the partner develops. Improvisational exercises are justified and appropriate to be included in the structure of a lesson on the subject Choreographer's Art.

The novelty of the study is that for the first time in the national art criticism the author substantiates the expediency of introducing the use of improvisation as a means of development of creative abilities of future choreographers at the lessons Choreographer's Art.

The practical significance of the paper lies in the promising use of improvisational exercises in teaching Choreographer's Art for students of a classical area of training.

Key words: *improvisation in choreography, classical choreography, choreographer's art, creative abilities, lesson.*

Постановка проблеми. Професія балетмейстера є надзвичайно складною й потребує не лише природної обдарованості, але й ґрунтовної освіти та значного творчого досвіду. У педагогічній практиці викладачі фахових хореографічних дисциплін, зокрема «Мистецтва балетмейстера», усвідомлюють необхідність активізації розвитку фантазії майбутніх балетмейстерів, їхньої творчої уяви. Важливим є пошук засобів розвитку креативності мислення майбутніх балетмейстерів. У зв'язку із цим набуває актуальності розроблення експериментальних методик, яке б сприяло активізації навчально-творчої діяльності студентів, зокрема засобами імпровізації, що дозволить підвищити загальний рівень професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наявній літературі, присвяченій викладанню мистецтва балетмейстера, досліджуються

основоположні й актуальні проблеми професійного хореографічного мистецтва. Навчальні посібники «Сочинение танца» Р. Захарова та «Искусство балетмейстера» І. Смирнова, що вийшли друком у 80 рр. минулого століття, і понині є керівництвом у мистецтві виховання балетмейстера. У сучасних монографіях І. Г. Єсаулова (2000) та Р. С. Заріпова (2008) висвітлено деякі питання історії та аспекти теорії балетмейстерського мистецтва.

Можливості використання імпровізації перебувають поза увагою авторів публікацій, котрі порушують питання вдосконалення професійної підготовки на уроках мистецтва балетмейстера (О. С. Білаш (2016), А. В. Самохвалова (2013)). Роль імпровізації під час роботи над хореографічним твором розглядає С. К. Мінтон (2007).

Розглядом перспектив удосконалення підготовки артистів-виконавців та хореографів сучасних напрямів хореографії засобом імпровізації обмежуються попередні дослідження, найбільше дотичні до теми цієї статті, зокрема праці Л. В. Мови (2011; 2013). Але проблеми застосування методів імпровізації в процесі підготовки фахівця сучасного класичного танцю у закладі вищої освіти саме на уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» не висвітлено.

Мета статті — обґрунтувати можливості вдосконалення методики професійної підготовки фахівця сучасної класичної хореографії в межах дисципліни «Мистецтво балетмейстера» засобами імпровізації: обґрунтувати педагогічні умови поліпшення якості професійної підготовки фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи генезу сучасних форм танцю, можна дійти висновку, що досвід використання імпровізації в хореографічній педагогіці є світовою історично сформованою практикою. Ще з початку ХХ ст. до програми навчання в більшості балетних шкіл Західної Європи долучили метод Еміля-Жака Далькроза, котрий працював над ритмом з метою досягнення пластичної свободи й зрозумілості думки в жесті та русі. Запропонована Є.-Ж. Далькрозом система тренувань сприяла розвиткові здібності до музичної та пластичної імпровізації.

Раніше Далькроза (у середині ХІХ ст.) імпровізацію в системі виховання руху застосував Ж. Демені, створивши своєрідну танцювальну гімнастику, широковідому в Західній Європі. Ця система мала сприяти розвиткові грації й витонченості руху засобом різноманітних вправ, танцювальних комбінацій, багатоманітних ритмічних рухів та імпровізації.

Їх послідовники й учні змінювали, доповнювали ці системи, узгоджуючи зі своїми поглядами. Цей досвід суттєво позначився на

викладанні танцю серед приватних викладачів у танцювальних студіях, зокрема відомій школі «Денішоун» (США). Танцювальна імпровізація трактувалася передусім як можливість творчого самовираження. Студентам пропонувались образи, способи руху, варіанти використання простору, часу, динаміки, види руху (обертання, падіння тощо). Ці дефініції учні втілювали в імпровізованих танцювальних комбінаціях згідно зі своїми особистими уявленнями й бажаннями.

Такий метод навчання дозволив набути особистого досвіду творчості, на відміну від імітації, на якій ґрунтуються школа класичного танцю та інші техніки. Методики Хольм, Ніколайса, Льюїса передбачають використання імпровізації у викладанні танцю. Унаслідок суттєвого впливу німецької традиції, імпровізація є невід'ємною складовою навчання.

У контексті цього дослідження імпровізацію можна розглядати як різновид творчого процесу, творчий акт, що передбачає одночасне створення та втілення твору. На уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» такий творчий акт реалізується в певних імпровізаційних вправах, де поєднуються в часі складання та виконання танцювальних комбінацій, хореографічних етюдів.

Загальноприйняті принципи хореографічної педагогіки потребують розігріву на початку кожного уроку з хореографічних дисциплін. Але методика розігріву уроку з «Мистецтва балетмейстера» досі не сформована. Розігрів — вступна частина уроку — є не тільки фізичною підготовкою до роботи, він також має створити психологічний настрій, «занурити» студента у творчий стан, активізувати пам'ять, фантазію, здатність до співпраці в колективі. Першою функцією розігріву є інтелектуально-психологічна підготовка до наступного творчого акту постановки танцю. Наступна функція — напрацювання певних навичок, необхідних для постановника, на яких базується створення хореографічного твору.

У результаті дослідження визначено, що побудова вступної частини уроку у формі структурної танцювальної імпровізації є вдалим засобом поліпшення якості професійної підготовки фахівця. Структурна танцювальна імпровізація передбачає певну побудову, заплановану до початку вправ, а, власне, їх виконання — наповнення рухами, імпровізоване. На перших уроках пропонується розпочати з імітаційних вправ. Оволодівши прийомами імітації, студенти можуть створювати цікаві імпровізаційні виступи, здатні конкурувати за красою та оригінальністю, гармонійністю поєднання з музикою з поставленою заздалегідь хореографією.

Слід наголосити, що опановуючи вправи структурної імпровізації, студенти набувають багатьох важливих професійних якостей, а саме:

- спроможності працювати зосереджено й напружено протягом тривалих проміжків часу;
- хореографічної фантазії;
- музичності;
- мобільності тілесного апарату;
- здібності швидко вивчати рух будь-якої стилістики;
- відчуття ансамблю;
- розуміння суті танцю.

У контексті методу підготовки балетмейстера засобом імпровізації, формуючи наповнення вступної частини уроку з дисципліни «Мистецтво балетмейстера», пропонуємо застосувати такі тренувально-підготовчі вправи:

1. Унісон у парі, унісон у групі — найпростіша форма. Ці вправи можна запропонувати вже на першому уроці. Мета — адаптуватися до самого процесу імпровізування, подолати психологічну скутість і набутти перших навичок ведення та слідування. Зміна ведучого відбувається за вказівкою викладача.

2. Дзеркальне відображення руху в парі. Його варіанти — просте дзеркало, дзеркало із просуванням, дзеркало зі зміною рівня, дзеркало в партері. Варіанти вправи з обмеженим вибором дій для виконавців є складнішими, тому розпочинати слід саме з простого дзеркала. Після набуття студентами навичок ведення та слідування в необхідному синхронному русі, можна застосувати: дзеркало з варіаціями руху, дзеркало зі зміною ролі. Зміна ролі відбувається спочатку за вказівкою викладача, а потім довільно, за бажанням виконавців.

3. Ланцюжок. Складність цієї вправи полягає в тому, що ведені мають імітувати рух ведучого з відставанням на певний музичний інтервал, створюючи поліфонічний рух. Вправа може ускладнюватися зміною ролі та зменшенням музичного інтервалу між рухом ведучого та ведених.

4. Унісон з розділенням групи. Структура вправи визначається попередньо — яким чином розділятиметься група та хто стане ведучим, учасники знають заздалегідь. Момент розділення визначає викладач під час вправи, яка готує до виконання вправ з довільною зміною ролі. Вона може містити як елемент, унісон у парі зі зміною ролі та фрагменти сольної імпровізації.

5. Унісон у великій групі з довільною зміною ролі способом повороту — вправа, що потребує значної зосередженості й розвиває відчуття ансамблю, показує красу синхронного руху, притаманну ансамблевій формі.

6. Унісон у малій групі (трійки або четвірки, залежно від кількісного складу групи) зі зміною ролі послідовно способами повороту, рухом за дугою, і зміна за принципом до-за-до. Унісон у малій групі з довільним чергуванням способу зміни ролі. Групові вправи розвивають відчуття ансамблю суттєвіше, ніж виконання поставленої хореографії, оскільки потребують максимальної концентрації уваги на взаємодії з іншими виконавцями.

7. Вправи на дзеркальне відображення руху, що виконуються групою — подвійне дзеркало, групове дзеркало без зміни та зі зміною ролі. Складність виконання групового дзеркала полягає в тому, що виконавці мають стежити не тільки за своїм безпосереднім партнером, але й за всіма учасниками вправи й узгоджувати дії між собою. Слід звернути увагу на те, що принцип зміни ролі в груповому дзеркалі та парному різняться.

8. Унісон з двома ведучими та переходом ведених від одного ведучого до іншого. Живописна вправа, яка створює під час виконання цікаві й несподівані хореографічні форми, що можуть бути закріплені та використані в постановочному процесі.

9. Унісон — взаємодія двох груп. Групи мають взаємодіяти й на рівні зіставлення руху на місці та руху з просуванням; руху «стоячи» й руху в партерних рівнях; до вправи обов'язково мають увійти елементи парної взаємодії між учасниками різних груп, а саме: зіставлення поз, парні рухи, навіть підтримки, деякі елементи контактної імпровізації тощо. У вправі можна застосувати добровільну зміну ролі способом повороту.

Слід зазначити, що найскладніші варіанти вправ, прийнятні для використання на уроках старших курсів, — комбінування групових вправ з парними та сольною імпровізацією, поєднання різних способів взаємодії між танцівниками в одній вправі — максимально наближаються до власне імпровізації як форми спектаклю (навіть можуть бути його складовою).

Наукова новизна. Уперше у вітчизняному мистецтвознавстві здійснено спробу обґрунтувати доцільність запровадження використання імпровізації на уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» як засобу розвитку творчих здібностей майбутніх балетмейстерів та окреслено практичні способи втілення результатів дослідження в педагогічну практику.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо: слід зважати на те, що на уроках з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» імпровізація не є самоціллю, а лише засобом удосконалення навичок та розвитку здібностей

студентів. Здатність сприймати й відтворювати рух розвивається точним наслідуванням, здатність негайного реагування зумовлена необхідністю рухатися синхронно з партнером, здатність зберігати концентрацію підтримується постійним фокусуванням уваги танцівників один на одному.

Означене дослідження свідчить, що процес імпровізації активно стимулює розвиток творчих здібностей майбутніх балетмейстерів — і розумових, і фізичних. Студенти набувають необхідних професійних якостей та навичок: сміливості та свободи творчого самовираження, самостійно творчо мислити та швидко видавати практичний результат, активно реагувати на будь-які несподівані завдання, здатності швидко опановувати різні стилі, характери руху. Отримуючи установку використовувати в імпровізації все, чого вони навчилися на інших дисциплінах, студенти в результаті створюють імпровізовані етюди, які можуть суперечити або навіть перемагати за креативністю, красою, гармонійним поєднанням з музикою поставлену задалегідь хореографію, що часто стає джерелом натхнення для постановки хореографічних робіт, передбачених навчальною програмою.

Таким чином, імпровізація є дієвим засобом виявлення та розвитку творчих здібностей студентів і надає широких можливостей для вдосконалення методики професійної підготовки фахівця сучасної класичної хореографії. Імпровізаційні вправи виправдано й доцільно включати до структури уроку з дисципліни «Мистецтво балетмейстера». Навички імпровізації надають майбутнім балетмейстерам інструментарій для успішної творчої самореалізації, що є запорукою віднайдення ними власного шляху в сучасному українському хореографічному мистецтві.

Перспективи подальших розвідок полягають у розгляді застосування імпровізаційних вправ у викладанні дисципліни «Мистецтво балетмейстера» для студентів народного й бального напрямів підготовки.

Список посилань

- Білаш, О. С. (2016). Дисципліна «Мистецтво балетмейстера» у підготовці бакалавра хореографії. *Хореографія XXI століття: мистецький та освітній потенціал, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 221–223). Київ.
- Есаулов, І. (2000). *Хореодраматургія. Искусство балетмейстера*. Ижевск: Удмуртский университет.
- Зарипов, Р. (2008). *Драматургія и композиция танца: взгляд из зрительного зала*. Новосибирск.

- Мова, Л. В. (2011). Техника и импровизация в современном танце. *Проблеми розвитку сучасного хореографічного мистецтва та шляхи їх вирішення, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 50–54). Луганськ.
- Мова, Л. В. (2013). Проблемы развития личности студента в процессе профессиональной подготовки на занятиях по дисциплине «Искусство балетмейстера». *Хореографічна та театральна культура України: педагогічні та мистецькі виміри: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18–19 квітня 2013 р.* (с. 75–79.). Київ.
- Самохвалова, А. В. (2013). Мистецтво виховати балетмейстера. *Хореографічна та театральна культура України: педагогічні та мистецькі виміри, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 103–105). Київ.
- Янина-Ледовська, Є. В. (2010). Напрямки та тенденції розвитку контактної імprovізації у контексті сучасної хореографії. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство: збірник наукових праць*, 1, 247–249. Харків.
- Minton, S. (2007). *Choreography: a basic approach using improvisation* (3rd ed.). Human Kinetiks.
- Morgenroth, J. (1987). *Dance Improvisations*. University of Pittsburgh Press.
- Predock-Linnell, L. L., and Predock-Linnell, J. (2001). *From improvisation to choreography: The critical bridge. Research in Dance Education* (Vol. 2), 2, 195–209.

References

- Bilash, O. S. (2016). Discipline «The Art of the Choreographer» in the preparation of Bachelor of Choreography. *Choreography of the XXI Century: Artistic and Educational Potential, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 221–223). Kyiv. [In Ukrainian].
- Esaulov Y. (2000). *Choreodramaturgy. The art of choreographer*. Izhevsk, Udmurtian University. 320 p. [In Russian].
- Zaripov R. (2008). *Dramaturgy and composition of dance: a view from the auditorium*, Novosibirsk. [In Russian].
- Mova, L. V. (2011). Technique and improvisation in modern dance. *Problems of Development of Modern Choreographic Art and Ways of their Solution, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Lugansk State University of Culture and Arts, Luhansk, 17–18 November 2011 pp.* (50–54). Luhansk. [In Russian].
- Mova, L. V. (2013). Problems of development of the student's personality in the process of professional training in the disciplines «Art of the Choreographer». *Choreographic and Theatrical Culture of Ukraine: Pedagogical and Artistic Dimensions, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 18–19 April 2013 pp.* (75–79) Kyiv. [In Russian].

- Samokhvalova, A. V. (2013), Art to educate the choreographer. *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Choreographic and Theatrical Culture of Ukraine: Pedagogical and Artistic Dimensions»*. Kyiv National University of Culture and Arts, 18–19 April 2013, Kyiv, pp. 103–105.
- Yanina-Ledovska, Ye. V. (2010). Directions and tendencies of the development of contact improvisation in the context of modern choreography. *Bulletin of the Kharkov State Academy of Design and Arts. Art Science: Collection of Research Papers*. 1. 247–249. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Minton, S. C. (2007). *Choreography: a Basic Approach Using Improvisation*, (3rd ed.), Human Kinetics, Greeley. [In English].
- Morgenroth, J. (1987). *Dance Improvisations*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh [In English].
- Predock-Linnell, L. L., and Predock-Linnell, J. (2001). *From improvisation to choreography: The critical bridge. Research in Dance Education* (Vol. 2), 2, 195–209. [In English].

Надійшла до редколегії 11.12.2017 р.